

Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта махсус таълим
Вазирлиги

Тошкент молия институти

“Суғурта” факультети

КУРС ИШИ

МАВЗУ: Ижтимоий сугуртадан ташиқари бошқа мажбурий сугурта

Бажарди: СС 71 гуруҳ талабаси Юлдашева А.

Илмий рахбар: С.Матиязова

Тошкент 2014

Кириш

Режа:

1. Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида мажбурий суғурта турларининг тутган ўрни.
2. Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш турини амалга ошириш тартиби
3. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта килишнинг тартиби

Хулоса ва таклифлар

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

Кириш

Ўзбекистон ўз мустақиллигини қўлга киритгандан сўнг суғурта соҳасида туб ўзгаришлар юз берди. Иқтисодий ислохотлар туфайли тармоқда ракобат асосида фаолият курсатадиган турли мулк шаклидаги суғурта ташкилотлари вужудга келди.

Бугунги кунда мажбурий суғуртанинг мавжудлиги суғуртанинг мамлакат иқтисодиётига кириб боришида асосий омиллардан биридир. Албатта, суғуртанинг мажбурий турларини тадбиқ этиш республикада суғурта соҳаси ривожига кўп жиҳатдан имкон яратади. Лекин мажбурий суғурта турини қуришдан асосий мақсад аҳолининг мухтож қатламларини ижтимоий ҳимоялашдир. Бугунги кунда мажбурий суғурта аҳолининг мухтож қатламлари учун ижтимоий ҳимояни бозор иқтисодиёти принциплари асосида таъминловчи қулай усул ҳисобланади.

Суғуртанинг мажбурий турлари ижтимоий ҳимояни бозор иқтисодиёти шароитида таъминлашда қанчалик долзарб эканлигини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони билан Ўзбекистон Республикаси суғурта бозорини ислоҳ ва ривожлантиришнинг 2007-2010 йилларга мўлжалланган Дастури тасдиқланган. Бу Дастур республикада суғурта соҳасини ривожлантириш билан бир қаторда мажбурий суғуртанинг ижтимоий йўналтирилган тизимини яратишни кўзда тутди. Бугунги кунда мамлакатимизда транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш ҳамда иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш мувафақиятли амал қила бошлади.

Шундан келиб чиқиб, суғурта муносабатларини ривожлантириш асосида суғурта бозорининг кўламини кенгайтириш айти пайтда долзарбдир. Янги суғурта ташкилотларининг пайдо бўлиши, суғурта ташкилотларининг узоқ қишлоқ жойларида ўз филиал ва бўлинмаларини

очирили, бунинг исботидир. Суғурта бозорига хизматлар таклиф этувчи суғурта компаниялари бўйича қонунчиликни тартибга солиш ва мустаҳкамлаш борасида қатор ишлар амалга оширилиб, бу борадаги чорағтадбирлар тобора чуқур кўриниш олмоқда.

Шунга қарамасдан, суғурта компаниялари томонидан фуқороларни бахтсиз ходисалардан суғурталаш технологияларини жорий этиш ҳамда уларни такомиллаштириш юзасидан тегишли чорағтадбирларни амалга ошириш асосий муаммолардан биридир.

1.Ўзбекистон Республикаси иқтисодиётида мажбурий суғурта турларининг тутган ўрни.

Бозор иқтисодиёти шароитида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш мамлакат иқтисодиётида етакчи аҳамият касб этади. Шунинг учун иқтисодий жиҳатдан ривожланган мамлакатлар аҳолининг кучли ижтимоий ҳимоясини таъминлашга интиладилар. Бунинг устига, ижтимоий ҳимояни таъминлашнинг самарали усуллари сифатида бозор иқтисодиёти принципларига асосланган методлар бўлиб, улар бир вақтнинг ўзида ҳам иқтисодиётнинг ривожланиши учун, ҳам мамлакатда ижтимоий ҳимояни таъминлаш учун шароит яратади.

Ижтимоий ҳимояни таъминлашнинг шундай методларидан бири суғурта механизмларидан фойдаланиш методи саналади. Яъни давлат томонидан аҳолининг муайян қатламини ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлашга йўналтирилган мажбурий суғуртанинг бирор тури йўлга қўйилади.

Бугунги кунда мажбурий суғуртанинг мавжудлиги суғуртанинг мамлакат иқтисодиётига кириб боришида асосий омиллардан бири эканлигини хорижий амалиёт орқали яққол кўришимиз мумкин. Албатта, суғуртанинг мажбурий турларини тадбиқ этиш республикада суғурта соҳаси ривожига кўп жиҳатдан имкон яратади.

Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодексига кўра мажбурий суғурта қонун ҳужжатларига асосан жорий этилади. Мажбурий ва мажбурий давлат суғуртаси мавжуд. Мажбурий суғуртада суғурта мукофотлари суғурталанувчининг маблағлари ҳисобидан, мажбурий давлат суғуртасида эса давлат бюджети маблағлари ҳисобидан тўланади.

Ҳозирги пайтда аҳоли орасида кенг тарқалган мажбурий суғуртанинг қуйидаги турлари мавжуд:

- Транспорт воситалари эгаларининг учинчи шахс олдидаги фуқаролик жавобгарлигининг мажбурий суғуртаси;
- Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигининг мажбурий суғуртаси;

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, юқорида кўрсатилган мажбурий суғурта турлари ҳукумат қарорлари асосида жорий этилган. Унда суғурталанувчилар гуруҳи, суғурта қилиш шартлари, суғурта тарифи ставкалари ва суғурта қопламалари миқдори кўрсатилган. Масалан, Ўзбекистон Республикаси Президентининг «Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида» ги 2009 йил 16 апрелдаги 210- Сонли Қонунига кўра, 2009 йил 16 октябрдан бошлаб иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғуртаси Қонун асосида қучга кирди. Бу қонуннинг жорий қилишдан асосий мақсад иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдир. Кенг маънода эса, меҳнат жараёнида жароҳат олган, касб касаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтида саломатлигига зиён етган кишиларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлашдан иборат.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғуртанинг моҳияти шундан иборатки, ходим ўз меҳнат вазифасини бажариши билан боғлиқ ҳолда меҳнатда майиб бўлиши, касб касаллигига чалиниши ёки соғлигининг бошқача тарзда шикастланиши муносабати билан унинг ҳаёти ёки соғлиғига этказилган зарарнинг ўрнини қоплаш бўйича иш берувчи ўз фуқаролик

жавобгарлигини суғурта қилади. Бундай муносабат ишчининг (ходимнинг) иш берувчи (ташкilot, корхона, завод ва х.з.) билан тузган меҳнат шартномаси имзолангандан сўнг бошланади.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашнинг асосий мақсади барча меҳнат фаолияти билан машғул бўлган ишчи ва ходимларни соғлиғини, ҳаётини ижтимоий ҳимоя қилишдир. «Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида» ги Қонуннинг мақсади эса иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш соҳасидаги муносабатларни тартибга солишдан иборат.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш шартномаси оммавий шартнома ҳисобланиб, бу суғурта тури билан суғурта ташкilotлари шуғулланиши учун қуйидаги талабларга жавоб бериши керак:

- Авваламбор лицензияга эга бўлиши керак;
- Устав фондининг энг кам миқдори мажбурий суғурта бўйича шакллантирилган бўлиши лозим;
- Барча ҳудудларда ташкilotнинг филиаллари таъсис этилган бўлиши керак;
- Келиб тушдан даъволарни жойларда кўриб чиқиши даркордир.

Суғуртанинг ушбу турининг мажбурийлиги биринчи навбатда мамлакатнинг барча иш берувчиларини қамраб олиш имконини беради. Бу эса ўз навбатида суғуртанинг ушбу тури бўйича минимал суғурта тарифларини қўллашга имконият яратади. Моҳиятан, мажбурий суғуртанинг бу тури мамлакат иш берувчилари ўртасидаги жабрланган иш берувчилар кўрган зарарларни қоплаш учун мўлжалланган маблағларни қайта тақсимлаш механизми сифатида иш кўради. Бу механизм орқали жабрланган ходимлар кўрган зарарни қонунда белгиланган суғурта суммаси доирасида қопланишини кафолатлайди ва жабр кўрган ходимга зарарни қоплаб берганда ҳам молиявий барқарорлиги сақланиб

қилиши иш берувчининг фаолиятини қўллаб-қувватловчи реал усул бўлиб қолади.

Ўзбекистонда бу мажбурий суғурта турининг жорий қилиниши ишчи ва ходимларнинг иш мобайнида юзага келган фавқулодда вазиятларини суғурталаш орқали уларнинг иш фаолиятига бўлган қизиқишини янада ортишини таъминлайди.

Бундан ташқари, мажбурий суғуртанинг яна бир тури, транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш (кейинги ўринларда -ФЖМС) йўл-транспорт ҳодисасидан жабрланганларни ижтимоий ҳимоя қилишга йўналтирилган мажбурий суғуртанинг анчайин кенг тарқалган тури ҳисобланади. Бугунги кунда деярли барча иқтисодий ривожланган мамлакатларда мажбурий суғуртанинг мазкур тури қўлланилади. Европа Иттифоқи мамлакатларида мажбурий суғуртанинг мазкур тури ФЖМСнинг ягона тизими (Яшил карта) сифатида қўлланилади. Яна шуни таъкидлаш жоизки, бошқа мамлакатларда ҳам ФЖМСнинг халқаро миқёсда янада самарали ишлашини таъминлаш мақсадида миллий ФЖМС тизимини ягона тизимга бирлаштириш бўйича иш олиб бориляпти.

ФЖМС бўйича мамлакатимизда қабул қилинган қонун, шунингдек, йўл-транспорт ҳодисасидан жабрланганларни ижтимоий ҳимоя қилишни маълум даражада таъминлашга йўналтирилган. Қонунда транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш кўзда тутилган ва мажбурий суғуртанинг мазкур турини амалга оширишнинг умумий қоидалари белгилаб берилган. Бундан ташқари, Қонунда мажбурий суғурта тўловларини тўлашни кафолатловчи Жамғарма таъсис этиш ҳам кўзда тутилган.

ФЖМСнинг асосий ижтимоий йўналишлари сифатида қуйидаги жиҳатларни келтириш мумкин:

- мажбурий кўринишга эга бўлган суғуртанинг ижтимоий самарадорлиги;
- қонунда назарда тутилган ҳолатларда зарарни қоплаш тўловлари.

Маълумки, муайян суғурта турини мажбурий равишда қўлланилиши киритилганда, қонунчиликда Ушбу мажбурий суғурта турини амалга оширишнинг тартиби ва шартлари ҳам ўрнатилади. Ўзбекистон Республикасининг «Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида» ги Қонунида мазкур мажбурий суғурта тури амалга оширилишининг умумий қоидалари белгилаб берилган. Шунинг билан бирга ҳукуматнинг 2008 йил 24 июндаги 141-сонли қарори билан ФЖМСни амалга оширишнинг шарти ва тартибларини белгилаб берувчи транспорт эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашнинг қоидалари тасдиқланган.

Фуқаролик жавобгарлигини суғурталашнинг мажбурийлиги суғурта компанияларига мажбурий суғуртанинг Ушбу турининг қўлланилиш доирасига кирувчи барча транспорт воситаларини қамраб олиш имконини беради. Шу билан биргаликда суғурталанувчилар ўз фуқаролик мажбуриятларини мажбурий суғурта суммасидан юқори қийматда ихтиёрий суғурта қилиш ҳуқуқига ҳам эга. Мажбурий суғурта бўйича суғурта тарифлари бир хил бўлиб, барча суғурталовчилар томонидан қонунда белгиланган тартибда қўлланилади. Ихтиёрий суғурта бўйича эса суғурталовчилар ўз имкониятларидан келиб чиқиб, турли суғурта тарифларини қўллайдилар. Модомики, мажбурий суғурта объектларини қамраб олиш даражасидан ортиқ экан, бу мажбурий суғурта бўйича ихтиёрий суғуртадан кўра пастроқ тарифлар белгилаш имконини беради. Амалиётнинг кўрсатишича, айнан шу сабабли ихтиёрий суғурта қилиш бўйича хизматлар ҳақи мажбурий суғурта ҳақиға нисбатан ҳамиша юқори бўлади.

Бундан ташқари, мажбурий суғурта бўйича суғурталанувчиларнинг манфаатини ҳимоя қилиш мақсадида давлат томонидан мажбурий суғуртанинг мазкур турини амалга оширувчи суғурталовчиларга қўшимча талаблар ҳам ўрнатилади. Масалан, юқорида қайд этилган қонуннинг 14-моддасида суғуртанинг мазкур турини амалга оширувчи суғурталовчи Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида нафақат суғуртанинг мазкур тури

бўйича шартнома тузиш ваколатига эга, балки жабрланувчининг (унинг вориси ёки ҳуқуққа эгалик қилувчи шахснинг) суғурта тўловларини тўлаш тўғрисидаги талабларини кўриб чиқиш ва уни амалга ошириш ваколатига ҳам эга бўлган вакилига эга бўлиши шарт.

2.Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш турини амалга ошириш тартиби

Ҳозирги шароитда юридик ва жисмоний шахсларнинг учинчи шахслар манфаатига зарар етказиш хавфи кучаймоқда. Бу хавфнинг рўй бериши натижасида етказилган зарарни қоплаш юзасидан зарар етказган шахсларнинг жавобгарлигини суғурта қилиш мамлакатимизда ўз ривожини топмоқда. Ана шундай жавобгарликни суғурта қилишнинг кенг тарқалган турларидан бири – транспорт воситалари эгаларининг учинчи шахсларга зарар етказиш фуқаролик жавобгарлигини суғурталашдир.

Маълумки транспорт юқори хавфни келтириб чиқарувчи манбалардан бири ҳисобланади.

Траспорт ҳайдовчиси транспорт воситасини бошқариш жараёнида учинчи шахсларнинг муайян манфаатларига, соғлиғига зарар етказиши мумкин.

Йўл транспорт ҳодисаси натижасида зарар кўрган шахслар, кўп ҳолатларда айбдорлардан зарарни ундириб ололмайдилар. Ғайри қонуний ҳаракат туфайли юридик ёки жисмоний шахсларнинг соғлиғи, ҳаёти ёки мол-мулкига етказилган айбдор шахс томонидан тўлиқ ҳажмда қопланиши лозим. Қонун ҳужжатларида зарарни тўлаш мажбурияти зарар етказувчи бўлмаган шахсга юклатилиши мумкин. Зарар етказган шахс агар зарар ўз айби билан етказилмаганлигини исботласа зарарни тўлашдан озод этилиши мумкин.

Бугунги кунда аҳоли турмуш даражасининг доимо ошиб бориши транспорт воситаларининг янада такомиллашиши жаҳонда автомобиллар сонининг мунтазам ўсишига олиб келаяпти.

Ўзбекистон Республикасида енгил автомобил ишлаб чиқариш саноатининг саноатининг ривожланиши маълум бир маънода транспорт воситалари суғуртасини ҳамда транспорт воситалари эгаларини фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғуртасини ривожланишига ва суғурта компанияларига маълум бир маънода аниқ вазифаларни юклаши табиий албатта. Шунинг алоҳида таъкидлаб ўтиш жоизки, Республикамиз ҳудудида енгил автомобиллар сонининг кескин равишда ўсиб бориши жамиятимиз ва унинг вакиллари учун фойдали ҳисобланади. Лекин шу билан бир қаторда шунинг унутмаслик керакки, автотранспорт сонининг кескин равишда ортиб бориши ўз-ўзидан йўлларимиз ҳудудида хунук ва нохуш ҳодисаларни юзага келтириши мумкин.

Барчамизга маълумки 2008 йил 22 октябрда Ўзбекистонда “Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида”ги Қонун кучга кирди. 2009 йилнинг 22 январидан бошлаб транспорт воситалари эгалари фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш (ФЖМС) полисига эга бўлмаганлар, энг кам иш ҳақи миқдорида, мансабдор шахслар эса энг кам иш ҳақининг уч баробари миқдорида жарима тўладилар.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда жабрланувчининг мулкига зарар етганда энг кўпи билан \$1050, жабрланувчининг соғлиғи ёки ҳаётига зарар етганда эса энг кўпи билан \$1950 миқдордаги маблағни кўзда тутди. Суғурта қопламаси суғурталовчи томонидан бевосита жабрланувчига етказилган зарар миқдорида, лекин юқорида қайд этилган қийматдан ортиқ бўлмаган миқдорда тўланади.

Бунда ўз-ўзидан нега зарарнинг барчаси тўланмайди деган савол туғилади? Зарарнинг ҳаммаси ҳам қопланиши мумкин, лекин бунинг учун суғурталанувчи мажбурий суғуртадан ташқари фуқаролик жавобгарлигини ихтиёрий суғурталаш полисига эга бўлиши керак. Чунки етказилган зарар ўрнатилган лимитдан юқори бўлиш ҳолатлари ҳам кам эмас.

Масалан, суғурталанувчи фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш полисига эга бўлса, Қонунга мувофиқ жабрланувчининг мулкига зарар етказилганда суғурта қопламаси \$1050га тенг миқдорда чегараланади, етказилган зарар миқдори \$3000 ни ташкил этади. Бу ҳолда суғурта компанияси фақат кўзда тутилган \$1050 ни тўлайди, қолган қийматни эса суғурталанувчи ўз ёнидан тўлашига тўғри келади.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда суғурта полиси қиймати биринчи навбатда транспорт воситасининг тури ва қувватига боғлиқ (йиллик база ставкаси). Масалан, енгил автомобиль двигателининг ҳажми, автобус ва микроавтобуснинг йўловчи сифими, юк автомобилининг юк кўтариш қобилияти қанчалик катта бўлса, полис нархи ҳам шунча юқори бўлади.

Кейин қуйидагиларга кўра суғурта полиси нархини орттирувчи ва пасайтирувчи коэффицентлар қўлланилади:

- транспорт воситаси рўйхатга олинган жой;
- транспорт воситасини бошқаришга рухсат этилган шахслар сони;
- ўтган давр ва ҳайдовчи стажи давомида суғурта ҳодисаларининг рўй берган ёки бермаганлиги;
- транспорт воситасидан фойдаланишнинг мавсумийлиги;
- қоида бузиш ҳолатларининг мавжудлиги;
- ҳайдовчининг ёши.

Шу билан бирга, таъкидлаш керакки, фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш бўйича максимал суғурта мукофоти йиллик база ставкасига мувофиқ равишда унинг беш баробаридан юқори бўлмаслиги керак.

Шунга кўра, агар суғурталанувчи, масалан, дивигател ҳажми 1200-2000 см³ атрофида бўлган енгил автомобил эгаси бўлса ва ундан такси сифатида фойдаланилмаса, фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашнинг йиллик полиси миқдори юқорида қайд этилган омилларга кўра \$10,8 дан \$67,5 гача бўлган қийматни ташкил этади.

Шу билан бирга, 1941-1945 йилги уруш қатнашчилари ёки партизанлари ёхуд уларга тенглаштирилган шахслар, 1941-1945 йилдаги уруш даври меҳнат фахрийлари, болалигида ота-оналаридан бири ёки қайта турмушга чиқмаган бева аёл билан бирга концентрацион лагерда бўлган собиқ асирлар, ҳарбий хизматни ўташ чоғида ярадор, контузияси ёки ногирон бўлган ва шунинг натижасида ҳаок бўлган ёки фронтда орттирилган касаллик оқибатида вафот этган ҳарбий хизматчиларнинг фарзандлари, Чернобиль АЭСидаги авария натижасида жабрланганлар, нафақадагилар ва ногиронлар учун суғурта мукофоти нархининг 50 фоизи миқдорида чегирма белгиланади.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталашда суғурталанувчи йўл-транспорт ҳодисаси айбдори бўлиб қолса ва учинчи бир шахсга зарар етказса, бундай вақтда суғурталанувчи ёки суғурталанувчининг ваколатига эга бўлган шахс йўл-транспорт ҳодисаси содир бўгандан сўнг 72 соатдан кечигмаган ҳолда суғурта компаниясининг, йўл ҳаракати хавфсизлиги хизматининг ҳодиса содир бўлган ва транспорт воситаси рўйхатга олинган ҳудудлардаги бўлимларини ёзма равишда воқеадан хабардор қилиши лозим.

Шунингдек, суғурта компаниясига суғурта полисининг асли ёки нусхасини илова қилган ҳолда суғурта тўловини тўлаш ҳақидаги ариза, етказилган зарар факти ва миқдорини, мулкка етказилган зарар вақти ва миқдорини,

жабрланувчининг шахсини, ворислик ёки ҳуқуққа эгаликнинг кучга киришини тасдиқловчи ҳужжатларни, шунингдек, ворисларнинг шахсини ва ҳуқуққа эгаликнинг давлат рўйхатидан ўтганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этиши лозим.

Ўз навбатида, суғурта компанияси 15 кун муддатдан кечиктирмаган ҳолда суғурта қопламасини тўлаш тўғрисидаги аризани кўриб чиқиши ва ўз қарорини суғурталанувчига маълум қилиши шарт. Суғурта қопламаси тўлаш рад қилинганда, рад қилиш тўғрисидаги қарорда асословчи далиллар кўрсатилган бўлиши шарт.

Суғурталанувчи, биринчи навбатда, ўз ташаббуси ёки суғурта компаниясининг талаби билан зарарланган мулкни ёки унинг қолдиқларини зарар етказилиш ҳолатларини аниқлаш ва қопланиши талаб этиладиган зарар миқдорини аниқлаш мақсадида кўриб чиқиш ва мустақил экспертизадан ўтказиш учун суғурта компаниясига тақдим этиши шарт.

Суғурта компанияси эса, ўз навбатида, агар ўзаро ёзма равишда бошқа муддат келишилмаган бўлса, зарарланган мулк ёки унинг қолдиқларини беш кундан ортиқ бўлмаган муддат ичида кўриб чиқиши ва мустақил экспертизаси ўтказиши даркор.

Суғурта компанияси зарланган мулкни ёки унинг қолдиқларини кўриб чиқмаса ва юқорида қайд этилган муддат ичида мустақил экспертиза ўтказмаса, суғурталанувчи шундай экспертизани мустақил равишда ташкил этиши мумкин. Бундан ташқари, бундай ҳолда суғурталанувчи суғурта компаниясига зараланган мулк ёки унинг қолдиқларини тақдим этмасликка ҳақлидир, суғурта компанияси эса мазкур мустақил экспертиза натижаларига эътироз билдириши мумкин эмас.

Суғурта тўлови учун асос бўлган мустақил экспертиза қиймати суғурта компанияси томонидан қопланувчи зарар таркибига киритилади, аммо ҳар қандай тақдирда ҳам умумий тўлов ўрнатилган суғурта суммасидан

ошмаслиги керак. Шунинг учун унутмаслик керакки, суғурта қопламасини тўлаш суғурта компанияси томонидан зарарни қоплаш тўғрисидаги қарор қабул қилингандан кейин 5 кундан кечиктирмай амалга оширилади.

Бошқа вариант. Мижоз жабрланувчига етказган зарарни ўз ёнидан тўлайди, суғурта компанияси эса ўрнатилган лимит (суғурта миқдори) доирасида мижознинг харажатини қоплайди. Аммо шарти шундаки, бу ишни мижоз ўз суғурта компаниясининг ёзма розилиги асосида амалга оширган бўлса ва унга етказилган зарарни қоплаганини тасдиқловчи ҳужжатларни тақдим этган бўлиши керак. Агар мижоз зарарни қисман қоплаган бўлса, суғурта компанияси суғурта тўловининг тегишли қисmini мижозига, қолган қисmini эса жабрланганга (унинг вориси ёки ҳуқуққа эгалик қилувчи шахсга) юқоридаги шартга асосан тўлайди. Яна бир вариант мавжуд. Жабрланувчи ҳаётига, соғлиғига ва (ёки) мулкига етказилган зарарни қоплашни сўраб ёзма равишда ўзи полис олган суғурта компаниясига мурожат қилади. Ўз навбатида, ушбу компаниянинг суғурта қопламасини тўлаш билан боғлиқ барча харажатларини қоплайди. Бу суғурта ҳолати зарарни бевосита бартараф этиши деб аталади. Таъкидлаш жоизки, суғурта компанияси мижозининг ташаббуси ёки суғурта компаниясининг талаби билан қабул қилинган зарарни бартараф этиш ёки камайтириш бўйича кечиктириб бўлмас чоралар билан боғлиқ мижознинг барча талаб қилинган ва исботланган (суд харажатлари, жарималар ва бошқа шунга ўхшаш тўловлардан ташқари) харажатларини қоплайди.

Мамлакатимиз суғурта тарихида шу кунга қадар ушбу суғурта тури бўйича фаолият юритувчи бирор суғурта компаниясининг банкротга учраш ҳолати кузатилмаган. Аммо шунга қарамай, келажакда бу ҳолатнинг юзага келмаслигига ҳеч ким кафолат беролмайди.

Шундан келиб чиққан ҳолда қонунчиликка мувофиқ Ўзбекистонда транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш бўйича тўловларни тўлаш юзасидан кафолат жамғармаси ташкил этилган. Жамғарма зиммасига суғурталовчи банкротга учраганда етказилган зарар учун

жавобгар шахс номаълум бўлганда транспорт воситаси эгаси томонидан етказилган зарар унинг ўз фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш мажбуриятларини бажармаган ҳолда мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта тўловларини қоплаш мажбурияти юкланган.

Бундан ташқари, Жамғарма йилида қайд этилган шахслар томонидан суғурта мукофотлари учун чегирмаларни ҳам қоплайди.

Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигига оид тўловларни кафолатлаш фонди фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш (ФЖМС) тизимининг асосий ижтимоий йўналтирилган белгиси саналади. Фонд ФЖМС механизмнинг ажралмас қисми ҳисобланади. Ушбу мажбурий суғурта турларининг ижтимоий йўналтирилган вазифаларнинг кўпчилиги Фонд ишига асос қилиб олинган. Фонднинг асосий вазифалардан бири транспорт воситаларидан фойдаланиш пайтида етказилган зарар ФЖМС тўғрисидаги қонунчилик талабларига мувофиқ товон тўловларини тўлаб бериш йўли билан кафолатли қоплаб берилишини таъминлашдир.

Фонд ташкил этилгандан бери йўл-транспорт ҳодисаларидан жабр кўрганларнинг товон пули олиш ҳақидаги аризаларини кўриб чиқиш ҳамда жабр кўрганларга қонунчиликка биноан товон тўлаш тартибини мувофиқлаштирувчи ички ҳужжатлар ишлаб чиқилди. Мазкур ҳужжатлар жабр кўрганларнинг аризаларини ўз вақтида кўриб чиқишни таъминлаш ва Фонд томонидан товон тўловларини тўлаш механизмини шакиллантиришга имкон берди.

4. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилишининг тартиби

Бугунги кунда мажбурий суғуртанинг мавжудлиги суғуртанинг мамлакат иқтисодиётига кириб боришида асосий омиллардан биридир. Албатта, суғуртанинг мажбурий турларини тадбиқ этиш республикада суғурта соҳаси ривожига кўп жиҳатдан имкон яратади. Лекин мажбурий суғурта турини

қуришдан асосий мақсад аҳолининг мухтож қатламларини ижтимоий ҳимоялашдир. Бугунги кунда мажбурий суғурта аҳолининг мухтож қатламлари учун ижтимоий ҳимояни бозор иқтисодиёти принциплари асосида таъминловчи қулай усул ҳисобланади.

Суғуртанинг мажбурий турлари ижтимоий ҳимояни бозор иқтисодиёти шароитида таъминлашда қанчалик долзарб эканлигини ҳисобга олган ҳолда, Ўзбекистон Республикаси Президенти фармони билан Ўзбекистон Республикаси суғурта бозорини ислоҳ ва ривожлантиришнинг 2007-2010 йилларга мўлжалланган Дастури тасдиқланган. Бу Дастур республикада суғурта соҳасини ривожлантириш билан бир қаторда мажбурий суғуртанинг ижтимоий йўналтирилган тизимини яратишни кўзда тутди. Бугунги кунда мамлакатимизда транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш ҳамда иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш мувафақиятли амал қила бошлади.

2009 йилнинг 17 апрелида Ўзбекистон Республикасининг “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида”ги Қонуни қабул қилинди. Ушбу Қонун суғурта бозорини ислоҳ қилиш ва ривожлантиришнинг 2007-2010 йилларга мўлжалланган Дастурида кўзда тутилган мажбурий суғуртанинг иккинчи турини тадбиқ этишни назарда тутди. Ушбу Қонунни қабул қилишдан кўзда тутилган мақсад меҳнат жараёнида жароҳат олган, касб касаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтда саломатлигига зиён етказган кишиларнинг ижтимоий ҳимоясини таъминлашдан иборат.

Шуни таъкидлаш керакки, Ўзбекистон Республикасининг Меҳнат Кодекси бугунги кунда хизмат бурчини бажараётган пайтида жароҳат олган ходимларнинг ижтимоий муҳофазасини кўзда тутди. Меҳнат Кодекси иш берувчининг ходимиغا етган зиён учун жавобгар эканини белгилаган. Маълумки, Меҳнат Кодексининг 189- ва 192-моддаларига биноан, иш берувчи олган жароҳати, касб касаллиги ёки меҳнат жараёни билан боғлиқ равишда соғлиғига

етган зарарни, шунингдек боқувчисини йўқотганлик учун етган зарарни белгиланган тартибда тўлиқ қоплаши шарт.

Кўриниб турибдики, хизмат бурчини ўтаётган пайтда жароҳат олган ходимларни моддий жиҳатдан ҳимоялаш иш берувчи ҳисобидан амалга оширилади. Ходимнинг хизмат бурчини ўтаётган пайтда олган жароҳати учун иш берувчи жавобгар ҳисобланади.

Шу билан бирга, иш берувчи қоплаши керак бўлган зарар ҳажми доим ҳам иш берувчининг молиявий имкониятларига мос келавермайди ёки иш берувчининг фаолиятига сезиларли таъсир кўрсатиши мумкин. Чунки иш берувчи қоплаши керак бўлган зиарар ҳажмига бир вақтда ва ҳар ойда тўланиши керак бўлган компенсация тўловлари кириши мумкин. Масалан, Меҳнат Кодексининг 190-моддасига биноан, ходимнинг соғлиғига етган зарар учун қопланиши керак бўлган маблағ ходим жароҳат олган вақтга қадар олган ойлик ўртача иш ҳақиға қўшимча равишда, ходим олган жароҳат даражасига қараб белгиланган ойлик фоиз, жароҳат олиши билан боғлиқ ҳаражатларни қоплаш, шунингдек, бир марталик нафақа кўринишидаги тўловдан иборат. Бир марталик нафақа ҳажми жамоа шартномасида, агар шартнома тузилмаган бўлса, иш берувчи ва касаба уюшмаси ёки ходимларнинг бошқа ваколатли органи ўртасидаги келишувга биноан белгиланади. Бунда жароҳат олган ходимга тўланадиган бир марталик нафақа ҳажми жароҳатланган ходимнинг бир йиллик ўртача иш ҳақидан кам бўлмаслиги, ҳалок бўлган ходимнинг оила аъзоларига бериладиган бир марталик нафақа ҳажми эса ҳалок бўлган ходимнинг олтига ўртача йиллик иш ҳақидан кам бўлмаслиги керак.

Шу муносабат билан, “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш тўғрисида”ги Қонун барча иш берувчиларга уларнинг ходимлари хизмат бурчини ўтаётган пайтда ҳаёти ёки саломатлигига зиён етган тақдирда мажбурий тарзда исуғурта ҳимоясини тақдим этишни кўзда тутди.

Қонун ходимларнинг хизмат бурчини ўтаётган пайтда ҳаёти ёки саломатлигига зиён етиши ёки касб касаллигига учраши, ҳалок бўлиши ёхуд касб касаллиги оқибатида вафот этиши боис иш берувчининг жавобгарлиги юзага келган ҳолларда суғурта компаниялари томонидан даврий ва бир марталик тўловларни тўлаш учун зарур маблағларни тўлашларини таъминловчи мураккаб тизим учун асос бўлиб хизмат қилади.

Бугунги кунда мамлакатимизда турли мулкчилик шаклидаги 30 дан ортиқ суғурта компанияси фаолият курсатмоқда. Жумладан, “Ўзбекинвест” ЭИМСК жадал ривожланаётган суғурта компанияларидан биридир. 1994 йилда ташкил этилган ушбу компания бугун барча вилоятлар ва Қорақалпоғистон Республикасида кенг ҳудудий филиаллар тармоғига ва суғурта бўлимларига эга.

Суғурта қонунчилигига асосан Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлигининг “умумий суғурталаш” нинг 17 тоифаси бўйича суғурта қилиш ва қайта суғурталаш хизматларини кўрсатиш ҳуқуқини берадиган лицензиясига эга ушбу компания асосий эътиборини бугунги кундаги долзарб вазифа – иш берувчининг фуқаролигини мажбурий суғурта қилиш кўламини кенгайтиришга қаратмоқда.

Суғуртанинг ушбу турининг мажбурийлиги биринчи навбатда мамлакатнинг барча иш берувчиларини қамраб олиш имконини беради. Бу эса ўз навбатида суғуртанинг ушбу тури бўйича минимал суғурта тарифларини қўллаш имконини яратади. Моҳиятан, мажбурий суғуртанинг бу тури мамлакат иш берувчилари ўртасидаги жабр кўрган иш берувчилар кўрган зарарларни қоплаш учун мўлжалланган маблағларни қайта тақсимлаш механизми сифатида иш кўради.

Бу механизм биринчи навбатда жабр кўрган ходимлар кўрган зарарни қонунда белгиланган суғурта суммаси доирасида қоплаш кафолатини таъминлайди. Иккинчидан, мажбурий суғурта иш берувчи ўзининг жабр кўрган

ходмига зарарни қоплаб берганда ҳам молиявий барқарорлиги сақланиб қолиши ва иш берувчининг фаолиятини қўллаб-қувватловчи реал усул бўлиб хизмат қилади.

Мазкур суғурта турига асосан иш берувчи, иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини суғурталаш шартномаси бўйича суғурталовчи, аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчи, жабрланувчи ва наф олувчи ушбу мажбурий суғурта турининг субъектлари саналади. Жисмоний шахс билан қонунчиликда белгиланган тартибда меҳнат шартномасини тузган юридик ёки жисмоний шахс иш берувчи деб тан олинади.

Меҳнат жароҳати, касб касаллиги ёки хизмат бурчини бажараётган вақтда саломатлигига зиён ктиб, суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган ходим жабрланувчи ҳисобланади.

Наф олувчи – ходим ўз хизмат бурчини ўтаётган вақтда ҳалок бўлган ҳолларда суғурта қопламасини олиш ҳуқуқига эга бўлган шахслардир. Масалан, ҳалок бўлганнинг қарамоғида бўлган меҳнатга лаёқатсиз шахслар, шунингдек, ўн олти ёшга етмаган фарзандлари, отасининг ўлиmidан кейин туғилган боласи, ҳалок бўлган кишининг ишламайдиган ё бўлмаса, болалар тарбияси билан банд бўлган хотини (ёки эри), ёки ҳалок бўлган кишининг фарзандлари, уч ёшга етмаган ука ва сингиллари, набираларини тарбиялаётган оиланинг бошқа аъзоси ёки ҳалок бўлганнинг ўлими кунида унинг қарамоғида бўлиш ҳуқуқига эга бўлганлар.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси бўйича суғурталовчи умумий суғурта соҳасида фаолият олиб бориш ҳуқуқини берувчи тегишли лицензияга, шунингдек, Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномалари ёки аннуитет шартномаларини тузиш, иш берувчи ёки жабрланувчи (наф олувчи)ларнинг суғурта қопламасини тўлаш ҳақидаги талабларини белгиланган тартибда кўриб

чиқишга ваколатланган алоҳида бўлинмаларга эга бўлиши керак. Аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчиларга ҳам шунга ўхшаш талаблар қўйилган. Ҳаёт суғуртаси соҳасида фаолият юритиётган суғурталовчилар аннуитетлар шартномаси бўйича суғурталовчилар сифатида иш кўришлари мумкин.

Юқорида кўрсатилган суғурта субъектларининг мажбурий суғуртанинг ушбу турини амалга ошириш чоғида ўзаро муносабатда бўлиш тартиблари ва шартлари Қонунда белгилаб қўйилган. Суғурта субъектлари ўзаро муносабатлари тартиби ва шартлари мажбурий суғурталашнинг иш механизмини ташкил этади.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш жараёнини шартли равишда икки босқичга бўлиш мумкин. Биринчи босқич мажбурий суғурта шартномаси имзоланган пайтдан суғурта ҳодисаси содир бўлган кун ёки мажбурий суғурта шартномаси тугаган санагача давом этади. Иккинчи босқич мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта ҳодисаси юзага келган пайтдан бошланади.

Биринчи босқич суғурта муносабатларида фақат суғуртанинг ушбу турини амалга оширган суғурталовчи ва иш берувчи каби субъектлар қатнашади. Мазкур босқичда мажбурий суғурта шартномаси тузилади ва суғуртанинг ушбу тури бўйича суғурта мукофоти тўланади. Суғурта шартномасига биноан, суғурталовчи келишилган ҳақ (суғурта мукофоти) эвазига суғурта ҳодисаси юзага келганда иш берувчи ва жабрланувчи, ёки наф олувчига суғурта шартномасида келишилган суғурта суммаси доирасида суғурта тўловларини тўлаш мажбуриятини зиммасига олади.

Таъкидлаш керакки, мажбурий суғурта шартномасининг асосий шартлари Қонуннинг ўзи билан мувофиқлаштирилади. Мазкур шартлар асосида Вазирлар Маҳкамасининг 177-сонли Қарори билан иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш Қоидалари тасдиқланган.

Ушбу Қоидалар мажбурий суғурталашнинг мазкур турини амалга оширишнинг умумий қоидалари, суброгация, суғурталовчини алмаштириш ёки аннуитетлар шартномасига кўра суғурталовчини ўзгартириш, яқини қоидалар қаби умумий шартларни ўз ичига олади. Бундан ташқари, Қоидалар фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномасига тегишли шартларни ҳам ўз ичига олади. Бу шартлар мажбурий суғурта шартномасини тузиш, ўзгартириш ва муддатидан аввал бекор қилиш, суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва уни тўлаш қоидалари, мажбурий суғурта шартномасида томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, суғурта ҳодисаларини кўриб чиқиш тартиби, кўрилган зарар ҳажмини аниқлаш ва мажбурий суғурта шартномаси бўйича суғурта қопламасини тўлаш, шунингдек, аннуитетлар шартномасига тегишли, аннуитетлар шартномасини тузиш тартибини белгиловчи шартлар, суғурта суммаси, суғурта мукофоти ва аннуитетлар шартномаси бўйича қайтариб сотиб олиш суммаси, аннуитетлар шартномасида томонларнинг ҳуқуқ ва мажбуриятлари, аннуитетлар шартномаси бўйича жорий тўловлар шаклида суғурта қопламаларини тўлаш тартиби, аннуитетлар шартномасини ўзгартириш ва муддатидан аввал бекор қилиш тартибидан иборат.

Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш шартномаси ошқора шартнома ҳисобланади ва бир йил муддатга тузилади. Лекин агар иш берувчининг фаолияти бир йилдан кам муддат давом этиши мўлжалланган бўлса, у ҳолда шартнома иш берувчи томонидан ушбу фаолиятни олиб бориш муддатига тузилади.

Мажбурий суғуртанинг ушбу тури бўйича суғурта суммаси қуйидагича белгиланади:

мажбурий суғурта шартномаси тузилаётган санага келиб бир йилдан кўп фаолият олиб борган иш берувчи учун – иш берувчининг барча ходимларининг ушбу шартнома тузилгунигача ўтган ўн икки ойда олган йиллик иш ҳақи ҳажмида;

- ўз фаолиятини янгитдан бошлаётган иш берувчи учун – барча ходимларнинг мажбурий суғурта шартномаси тузилгандан кейин келадиган ўн икки ой учун оладиган иш ҳақи ҳажмида. Бунда йиллик иш ҳақи миқдори биринчи ойдаги иш ҳақини ўн иккига кўпайтириш йўли билан ҳисобланади;

- ўз фаолиятини камида бир йил аввал бошлаган иш берувчи учун иш берувчининг барча ходимлари иш берувчининг ушбу фаолиятини амалга ошириш муддатида олган иш ҳақи ҳажмида.

Мажбурий суғурта бўйича суғурта мукофоти суғурта тарифлари асосида ҳисобланади. Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурталаш бўйича суғурта тарифи икки таркибий қисмдан шакллантирилади: базавий ставка ва иш берувчи олиб бораётган фаолиятнинг хавфлилик даражасига қараб базавий ставкага кўпайтириладиган коэффициент.

Базавий ставка иш берувчилар ва суғурталовчилар учун ягона ҳисобланади ва иш берувчининг фуқаролик жавобгарлиги шартномаси бўйича суғурта суммасининг йиллик 0,1% миқдорида белгиланади.

Базавий ставкага кўпайтириладиган коэффициент иш берувчи олиб борадиган фаолиятнинг хавфлилик даражасига қараб белгиланади. Фаолият хавфлилик даражаси Классификацияга мувофиқ белгиланади.

Иш берувчининг фаолият турининг хавфлилик даражаси Классификацияси Қоидалари асосида тасдиқланган. Ушбу Классификацияга биноан, иқтисодиёт соҳалари касбий хатарларнинг 20 та синфига ажратилган. ҳар бир синф бўйича тегишли коэффициентлар белгиланган. Агар иш берувчи Классификацияда келтирилмаган фаолият тури Билан шуғулланаётган бўлса, фаолиятнинг бу турига нисбатан касбий хатарлар синфлари бўйича ўртача суғурта тарифларига тенг 3,400 ҳажмидаги коэффициент қўлланилади.

Хулоса ва таклифлар

Мазкур курс иши мавзусини назарий ҳамда амалий ҳолатни тадқиқ ва таҳлил этиш натижасида қуйидаги хулосаларга келинди:

1. Мажбурий суғурта турларини ҳар бир давлат ўзининг миллий қонунчилик базаси, суғурта хизматлари бозорининг ривожланиш даражаси ва бошқа қатор ижтимоий, иқтисодий омиллардан келиб чиқиб жорий қилади. Бозор иқтисодиёти шароитида мажбурий суғурта турларининг ўрни муқаррар сақланиб қолади.

2. Мажбурий суғурта турларини жорий қилиш орқали давлат ўзининг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини бартараф этиши мумкин. Жумладан, суғурта соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш ҳамда мажбурий суғурта турларини жорий этиш орқали давлат қуйидаги натижаларга эришиши мумкин:

- босқичма-босқич давлат ўзининг ижтимоий-иқтисодий ҳимоя билан боғлиқ муаммоларни иқтисодиётнинг бизнес соҳасига топшириши;
- Президентимиз И.А.Каримов таъкидлаганидек, давлатнинг иқтисодиётдаги иштирокини изчил камайтириб бориш;
- бюджетнинг ижтимоий харажатлар қисмига тушадиган оғирликни енгиллаштириш;
- суғурта ташкилотлари маблағларини ижтимоий-иқтисодий ҳимоя билан боғлиқ масалаларга йўналтириш;
- юқоридаги чора-тадбирларни қўллаш орқали бўшаган пул маблағларни соғлиқни сақлаш, инфратузилмани ривожлантириш, шунингдек, суғурта ташкилотларининг молиявий барқарорлигини ошириш каби мақсадларга сарфлашда фойдаланиш мумкин.

3. Мажбурий суғурталаш юртимиз молия бозорини жонлантириш баробарида аҳолининг ижтимоий муҳофазасини янада мустаҳкамлашда

ҳам катта роль ўйнайди. Шу боис ишонч билан айта оламизки, мамлакатимизнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишида суғурта амалиёти, хусусан мажбурий суғуртанинг аҳамияти каттадир. Мажбурий суғурта турларининг қамровлигини ҳисобга оладиган бўлсак, бу ўз ўрнида суғуртанинг ривожланишига ва кенг омма орасида тарқалишига имконият яратади.

4. Бозор иқтисодиёти шароитида аҳолини ижтимоий ҳимоя қилиш мамлакат иқтисодиётида етакчи аҳамият касб этади. Шунинг учун иқтисодий жиҳатдан ривожланган мамлакатлар аҳолининг кучли ижтимоий ҳимоясини таъминлашга интиладилар. Бунинг устига, ижтимоий ҳимояни таъминлашнинг самарали усуллари сифатида бозор иқтисодиёти принципларига асосланган методлар бўлиб, улар бир вақтнинг ўзида ҳам иқтисодиётнинг ривожланиши учун, ҳам мамлакатда ижтимоий ҳимояни таъминлаш учун шароит яратади. Ижтимоий ҳимояни таъминлашнинг шундай методларидан бири суғурта механизмларидан фойдаланиш методи саналади. Яъни давлат томонидан аҳолининг муайян қатламини ижтимоий ҳимоя қилишни таъминлашга йўналтирилган мажбурий суғуртанинг бирор тури йўлга қўйилади.

5. Бугунги кунда мажбурий суғуртанинг мавжудлиги суғуртанинг мамлакат иқтисодиётига кириб боришида асосий омиллардан биридир. Албатта, суғуртанинг мажбурий турларини тадбиқ этиш республикада суғурта соҳаси ривожига кўп жиҳатдан имкон яратади. Лекин мажбурий суғурта турини қуришдан асосий мақсад аҳолининг муҳтож қатламларини ижтимоий ҳимоялашдир. Бугунги кунда мажбурий суғурта аҳолининг муҳтож қатламлари учун ижтимоий ҳимояни бозор иқтисодиёти принциплари асосида таъминловчи қулай усул ҳисобланади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

I. Ўзбекистон Республикаси қонунлари

1. Ўзбекистон Республикасининг Фуқаролик кодекси. 1996 йил (ўзгартириш ва қўшимчалар билан).
2. “Транспорт воситалари эгаларининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Қонуни. 2008 йил 21 апрель.
3. “Иш берувчининг фуқаролик жавобгарлигини мажбурий суғурта қилиш тўғрисида” Ўзбекистон Республикаси Қонуни. 2009 йил 16 апрель.
4. Ўзбекистон Республикасининг Қонуни «Суғурта фаолияти тўғрисида». 2002 йил 28 май (Ўзгартириш ва қўшимчалар билан).
5. Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар соғлигини сақлаш тўғрисида”ги Қонуни.// www.Lex.uz.

қарори.

II. Ўзбекистон Республикаси Президенти И.А.Каримовнинг асарлари

6. Каримов И.А. Асосий вазифамиз – ватанимиз тараққиёти ва халқимиз фаровонлигини янада юксалтиришдир. – Т.: Ўзбекистон, 2010. – 80 б.
7. Каримов И.А. Энг асосий мезон – ҳаёт ҳақиқатини ақс эттириш. Т.: Ўзбекистон, 2009.- 24 б.
- 8 Каримов И. А. Банк тизими, пул муомаласи, кредит, инвестиция ва молиявий барқарорлик тўғрисида. –Т.: “Ўзбекистон”, 2011й.-528 бет.
9. Каримов И.А. Бош мақсадимиз – кенг кўламли ислохотлар ва модернизация йўлини қатъият билан давом эттириш. Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримовнинг 2012 йилда мамлакатимизни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш якунлари ҳамда 2013 йилга мўлжалланган иқтисодий дастурнинг энг муҳим устувор йўналишларига бағишланган Вазирлар Маҳкамасининг мажлисидаги маърузаси.//Халқ сўзи, 2013 йил 19 январь.

III. Асосий адабиётлар

10. 19. Годин А.М., Фрумина С.В. Страхование: учебник. – М.: изд-во «Дашков и К», 2009. – 480 стр.
11. Страхование: учебник/Под ред. Проф. Т.А.Федоровой. – СПб.:Магистр , 2008.-768 с.
12. Страхование: учебник для студентов, обучающихся по специальностям «Финансы и кредит», «Бухгалтерский учет, анализ и аудит». Под.ред.В.В.Шахова. – М.: изд-во «ЮНИТИ-ДАНА», 2009. – 511 стр.
13. Ochilov I., Sultonov D. Sugʻurta hisobi va hisoboti. Oʻquv qoʻllanma. –Т.: “IQTISOD-MOLIYA”, 2010y. – 224 bet.
14. Суғурта агентлари учун қўлланма. – Т.: “PRINTXPRESS ”, 2010 й. – 208 бет.
15. Самарова Е. Страховая математика: практический курс. Учебное пособие. – М.: “ИНФРА–М ”, 2009 г.– 80 стр.
16. Страхование. Учебник / под ред. Т.А.Федоровой. – М.: “Магистр ”, 2009 г. – 1006 стр.
17. Рыбин В. Основы страхования. Учебное пособие.–М.:“КНОРУС ”, 2010 г.– 240 стр.
18. Никулина Н. Страховой маркетинг. Учебной пособие.–М.:“ЮНИТИ–ДАНА”,2009 г. – 503 стр.
19. Никулина Н. Страхование. Учебное пособие. – М.: “ЮНИТИ – ДАНА”, 2008 г. – 511 стр.
20. Сербиновский Б. Страховое дело. Учебное пособие. – Ростов н/Д: “Феникс ”, 2010 г. – 476 стр.

IV. Интернет сайтлари

21. <http://www.mf.uz> (Ўзбекистон Республикаси Молия вазирлиги).
22. <http://www.UzReport.com> (“SAIPRO” ахборот-рейтинг агентлиги).
23. <http://www.agros.uz> (“Ўзагросуғурта” давлат-акциядорлик суғурта компанияси).

24. <http://www.uzbekinvest.uz> (“Ўзбекинвест” экспорт-импорт миллий суғурта компанияси).
25. <http://www.kafolat.uz> (“Кафолат” давлат-акциядорлик суғурта компанияси).
26. <http://www.alfainvest.uz> (“Альфа инвест” суғурта компанияси).
27. <http://www.alskom.uz> (“Алском” суғурта компанияси).
28. <http://www.kapitalsugurta.uz> (“Капитал суғурта” суғурта компанияси).
29. <http://www.allinsurance.ru> (Россия Федерациясининг суғурта бўйича сайти).
30. <http://www.expert.ru> (Россия Федерацияси рейтинг компанияси).
31. <http://www.ankil.ru> (Россия Федерациясининг консалтинг фирмаси).
32. <http://www.znay.ru> (Россия Федерациясининг суғурта сайти).